



Comparative analysis of insurance systems based on risk sharing mechanism (case study: mutual and takaful insurances)

F. E.Yaghouti*, F. Azadbakht, Y. Darvishihovida

Islamic Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Literature and Humanities, Islamic Azad

ARTICLE INFO

KEYWORDS:

risk sharing
Mutual insurance
Takaful insurance
Insurance system

ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVES: Risk hedging strategies have been integral to the culture of various human societies throughout history. Up until the 14th century AD, risk coverage primarily took the form of trade unions, cooperatives, and mutual aid, with insurance not being recognized as independent transactions or contracts. The concept of insurance emerged in the early 14th century, driven by increased risks associated with economic growth and the complexities of daily life. This evolution led to the development of various insurance systems and models. The aim of this article is to analyze and compare the mutual and takaful insurance systems, both of which are based on the principle of risk sharing. By identifying structural and functional differences, as well as their respective advantages and disadvantages, this study seeks to clarify the confusion surrounding the meanings and concepts of these models.

METHODS: This research is of an applied nature and has been conducted using a descriptive-analytical approach, employing library research and document analysis methods.

FINDINGS: Mutual and takaful insurances are examples of insurance systems founded on the principle of risk sharing. The similarities among the concepts of mutuality, cooperation, and takaful have led some individuals to mistakenly believe that these two insurance systems are identical and even interchangeable. For instance, some people equate takaful insurance with mutual or cooperative insurance, arguing that the emergence of takaful is unnecessary; similarly, in various studies, mutual insurance is often regarded as equivalent to cooperative insurance. However, research indicates that despite sharing common goals and some concepts, these models differ significantly in their operational structures and possess numerous distinct characteristics. These differences necessitate careful consideration when selecting an insurance system that aligns with the specific purposes, characteristics, and risk coverage requirements of a particular target audience. Therefore, in this research, we will first familiarize ourselves with the fundamentals and concepts of both the mutual and takaful insurance systems. By outlining their structures, characteristics, and the operational mechanisms of these two risk-sharing models, we aim to compare and analyze them in order to clarify misconceptions that may arise from blending concepts and functions, and to identify the target audience for each model.

CONCLUSION: Although there are similarities between the two insurance systems being compared, such as their goals, risk-sharing mechanisms, underwriting practices, capital profit and loss sharing, fairer premiums, transparent performance, and cost reduction, each system also has distinct differences, advantages, and disadvantages. These distinctions include restrictions on operations, types of investments, compliance with Sharia, types of coverage, and methods of risk mitigation. This indicates that despite the similarities in risk-sharing mechanisms, each insurance system caters to its own target audience. People choose the model that best suits their needs and risks based on the types of risks and the beliefs or specific advantages associated with each system. Therefore, the similarity of concepts should not lead to confusion regarding the meanings and applications of these two independent insurance systems, each of which has its own functions, structures, and characteristics.

تحلیل مقایسه‌ای نظام‌های بیمه‌ای مبتنی بر ساز و کار اشتراک ریسک (مطالعه موردی: بیمه‌های متقابل و تکافلی)

ابراهیم یاقوتی*، فاطمه آزادبخت، یوسف درویشی هویدا

گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

چکیده

کلمات کلیدی:

اشتراک ریسک
بیمه متقابل
بیمه تکافل
نظام بیمه‌ای

پیشینه و اهداف: راهکارهای پوشش ریسک از همان ابتدای تاریخ بشریت، در فرهنگ جوامع گوناگون بشری نقش مهمی داشته است. تا قرن چهاردهم میلادی، اصول پوشش ریسک به صورت انجمن‌های صنفی، تعاون و کمک متقابل وجود داشت و بیمه به شکل معامله و قرارداد مستقل مطرح نبود. پیدایش مفهوم بیمه از اوایل قرن چهاردهم میلادی و افزایش ریسک‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی در زندگی روزمره افراد، موجب معرفی نظام‌ها و الگوهای مختلف بیمه‌ای شده است. هدف این مقاله نیز تحلیل و مقایسه دو نظام بیمه‌ای متقابل و تکافلی مبتنی بر سازوکار اشتراک ریسک و استخراج موارد افتراق و اشتراک ساختاری و عملکردی و بررسی مزایا و معایب آن‌ها، به منظور رفع شبهات و اختلافات منبث از خلط معنا و مفاهیم این الگوها با یکدیگر است.

روش‌شناسی: این پژوهش از نوع کاربردی بوده و به روش توصیفی-تحلیلی، با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مطالعه اسنادی انجام گرفته است. **یافته‌ها:** بیمه‌های متقابل و تکافلی نمونه‌هایی از نظام‌های بیمه‌ای مبتنی بر سازوکار اشتراک ریسک هستند که نزدیک بودن مفاهیم متقابل، تعاون و تکافل باعث شده تا برای برخی این تصور اشتباه پیش بیاید که این نظام‌های بیمه‌ای یکی بوده و گاهی به جای یکدیگر مورد استفاده قرار می‌گیرند؛ به طور مثال برخی بیمه تکافل را همان بیمه متقابل یا تعاونی دانسته و پیدایش بیمه‌ای به عنوان تکافل را بیپایه و عیب می‌دانند؛ یا در بسیاری از پژوهش‌ها بیمه متقابل را همان بیمه تعاونی می‌دانند، درحالی‌که مطالعات نشان می‌دهد که این الگوها با وجود داشتن شباهت‌هایی در هدف و برخی از مفاهیم، اما از لحاظ ساختار اجرایی متمایز بوده و دارای نقاط افتراق بسیاری می‌باشند؛ که وجود این تفاوت‌ها موجب کاربرد و انتخاب هر نظام بیمه‌ای متناسب با هدف، ویژگی و نوع پوشش ریسک‌هایی با جامعه هدف خاصی خواهد بود. بر این اساس در این پژوهش، پس از آشنایی با مبانی و مفاهیم دو نظام بیمه‌ای تقلیل و تکافل، با بیان ساختار، ویژگی‌ها و نحوه عملکرد این دو الگوی بیمه‌ای مبتنی بر اشتراک ریسک، به منظور رفع شبهات منبث از اختلاط مفاهیم و عملکرد و تشخیص جامعه هدف هر یک از این الگوها به مقایسه و تحلیل آن‌ها خواهیم پرداخت.

نتیجه‌گیری: علیرغم وجود شباهت‌هایی در دو نظام بیمه‌ای مورد مقایسه از قبیل هدف، تسهیم ریسک، تسهیم سود و زیان پذیره‌نویسی و سرمایه‌حق بیمه عادلانه‌تر، عملکرد شفاف، کاهش هزینه‌ها و... اما هر یک از این نظام‌های بیمه‌ای دارای نقاط افتراق و مزایا و معایبی از قبیل وجود محدودیت‌هایی در فعالیت، سرمایه‌گذاری، شرع، نوع پوشش، نحوه پوشش دهی ریسک و... هستند که بیانگر این مطلب است که با وجود شباهت در سازوکار اشتراک ریسک اما این دو نظام بیمه‌ای هر کدام جامعه هدف خود را دارند که افراد با توجه به نوع ریسک و اعتقادات یا مزایای خاص هر کدام از این نظام‌ها، الگوی مناسب با هدف و ریسک خود را انتخاب می‌کنند و نباید وجود شباهت مفاهیم موجب خلط معانی و کاربرد این دو نظام بیمه‌ای مستقل که دارای کارکردها و ساختار و ویژگی‌های خاص خود می‌باشند؛ شود.

مقدمه

"نظام" از نظر لغوی کلمه‌ای عربی و معادل واژه انگلیسی "System" است که در زبان فارسی، معادل واحدی ندارد؛ البته در سال‌های اخیر، فرهنگستان زبان و ادب فارسی واژه‌ی فارسی "سامانه" را به عنوان معادل کلمه "سیستم" پیشنهاد کرده است که در بسیاری از نوشته‌ها، خصوصاً

متن های رسمی دولتی رواج یافته است؛ اما از آنجا که این اصطلاح برای راهکارهای نرم افزاری هم به کار رفته، وضعیت بلا تکلیفی دارد و استفاده از آن با ابهام همراه است. بنابراین در نوشته های مختلف، بسته به موضوع و... کلمه های متعددی به عنوان معادل فارسی سیستم به کار می روند. در اصطلاح نیز "نظام" یا "سیستم"، عبارت است از مجموعه ای از اجزاء کوچک تر که مستقل از یکدیگر نیستند و به نوعی با یکدیگر در تعامل و تأثیر پذیری بوده و معمولاً دارای «هدف یا کارکرد» هستند (AMID, ۱۹۹۶)؛ مانند سیستم بانکی، سیستم اقتصادی، سیستم بیمه ای و... بر این اساس می توان گفت که سیستم یا نظام های بیمه ای نیز مجموعه ای از سیستم های مالی، برای مدیریت ریسک های اقتصادی و اجتماعی هستند که شامل مجموعه ای از قراردادها، برنامه ها و نهادها با هدف ارائه پوشش مالی در برابر خطرات و وقایع ناخواسته به منظور کاهش ریسک، تامین مالی، توزیع ریسک، تشویق سرمایه گذاری و... هستند. اجزای اصلی نظام های بیمه ای عموماً متشکل از بیمه گر، بیمه گذار، بیمه نامه، حق بیمه و پوشش بیمه ای است. به طور کلی، نظام بیمه ای نقش مهمی در پایداری اقتصادی و اجتماعی و کاهش تبعات مالی ناشی از حوادث ناخواسته ایفا می کند (Meadows, ۲۰۰۸)

با پیدایش مفهوم بیمه، از اوایل قرن چهارده میلادی و نیاز افراد و جوامع به پوشش ریسک های نوظهور، نظام ها و الگوهای مختلف بیمه ای جهت پوشش و مدیریت ریسک ها پدید آمدند. در بازارهای بیمه ای، با توجه به شاخصه انتقال یا توزیع ریسک، دو نظام بیمه ای سهامی (تملیکی) و غیر سهامی (تقابلی) وجود دارد (Birds. & Paul, ۲۰۲۲). نظام بیمه ای سهامی که بر اساس شاخصه انتقال ریسک است، فقط در شرکتهای سهامی مانند شرکت های بیمه خصوصی و سایر انجمنهایی مطرح است که در آنجاها منافع مادی مطرح باشد. در این نظام بیمه ای، بیمه گذار موظف است مبلغ معینی که حق بیمه نامیده می شود بپردازد و در مقابل بیمه گر نیز متعهد به پرداخت خسارات، حسب قرارداد منعقد می گردد. در این حالت بیمه گزار در واقع تابع خط مشی معینی است و نه عضو است و نه در امور شرکت مشارکتی دارد. بطور خلاصه آنکه او، ذینفع در شرکتی که دیگران از طریق بیمه گری از آن منتفع می شوند، نیست؛ [البته در حالتی که بیمه گذار سهامدار آن شرکت نیز باشد بعنوان سهامدار در سود و زیان آن شرکت سهم خواهد بود]. اما نظام بیمه ای غیر سهامی که بر اساس شاخصه توزیع و اشتراک ریسک است، از سوی کل اعضاء، تأسیس و اداره می شود و در واقع "اعضاء از شرکاء آن محسوبند" [لازم به ذکر است که این مشارکت اعضاء تا زمانی است که شرکت بیمه، تشکیل شخصیت حقوقی ن داده باشد بطور مثال در بیمه های تکافل که شرکت بیمه یک شخصیت حقوقی در یکی از قالب های شرکت تعاونی یا با مسئولیت محدود یا ... دارد، بیمه گذاران دیگر از شرکاء شرکت محسوب نمی شوند]. در این نهاد، حق بیمه لزوماً پرداخت پول نیست؛ بلکه "تعهد به مشارکت در جبران خسارت وارده بر سایر اعضاء است." توزیع و سرشکن کردن خسارات ویژگی عملکرد بیمه های غیر سهامی است و انگیزه آن واجد جهات انسان دوستی است و در واقع اصل سهیم شدن در مشقت و سختی یکدیگر است که در مقابل انتقال خسارات [ریسک] است که با انگیزه سودبری است (Mohagheghdamad, ۱۹۹۲)

بیمه های تعاونی، متقابل و تکافلی نمونه هایی از الگوهای مبتنی بر نظام اشتراک ریسک هستند که نزدیک بودن مفاهیم تقابل، تعاون و تکافل باعث شده است؛ تا این تصور اشتباه پیش بیاید که این الگوهای بیمه ای یکی بوده و گاهی به جای یکدیگر مورد استفاده قرار می گیرند؛ به طور مثال برخی بیمه تکافل را همان بیمه متقابل یا تعاونی دانسته و پیدایش بیمه ای به عنوان تکافل را بیپوده و عبث می دانند؛ یا در بسیاری از پژوهش ها بیمه متقابل را همان بیمه تعاونی می دانند، درحالیکه مطالعات نشان می دهد که این الگوها با وجود داشتن شباهت هایی در هدف و برخی از مفاهیم، اما از لحاظ ساختار اجرایی متمایز بوده و دارای نقاط افتراق بسیاری می باشند. با توجه به اینکه پژوهش های متعددی در زمینه بیمه های متعارف (سهامی) و بیمه های تعاونی (نمونه ای متداول از نظام بیمه ای غیر سهامی) صورت گرفته است؛ در این نوشتار برآنیم که به مقایسه دو نظام بیمه ای "متقابل" و "تکافلی" به عنوان دو الگوی نظام اشتراک ریسک بپردازیم و با تنقیح و تحلیل مقایسه ای این دو نظام بیمه ای، گامی مثبت در رفع شبهات منبعت از اختلاط مفاهیم و عملکرد و تشخیص جامعه هدف هر یک از این الگوها، برداریم.

➤ مروری بر پیشینه پژوهش

علیرغم جستجوهای بسیار در زمینه پیشینه پژوهش، کار علمی مستقلی در این زمینه صورت نگرفته است و در میان پژوهش های فارسی، تنها چند مقاله و یک طرح پژوهشی که غالب بحث آن ها نیز مربوط به بیمه ها و الگوهای تعاونی است یافت شد که عبارتند از: -مقاله "تحلیل تطبیقی بیمه تعاونی با سایر انواع بیمه از منظر اقتصادی و ارائه یک الگوی ترکیبی سازگار با شریعت" که در این مقاله به بررسی تطبیقی بیمه های تعاونی و بیان مزایا و معایب آنها در مقایسه با سایر انواع بیمه از دیدگاه شاخصه های اقتصادی و اسلامی پرداخته شده است. در نهایت نیز الگویی ترکیبی از بیمه های مورد بررسی ارائه شده است بطوریکه از بعد اقتصادی و اسلامی کمترین معایب و بیشترین مزایا را در خود لحاظ کند. (tohidinia & Ghanbari, ۲۰۱۸)

-در مقاله "بیمه متقابل در پیشینه اسلامی (ضمان عاقله و جزیره)" به بررسی تفصیلی ضمان عاقله و جزیره در میان اعراب و در زمان پیامبر اکرم (ص) و حضرت علی (ع) پرداخته شده و نویسنده، این نظام را معادل بیمه متقابل دانسته و به طور مختصر در دو صفحه به تعریف بیمه دو جانبه یا متقابل و تفاوت آن با سایر انواع بیمه پرداخته است. (Mohagheghdamad, ۱۹۹۲)

-در مقاله "بررسی ویژگیها، قابلیتها و دلایل موفقیت شرکت های بیمه تعاونی در دهه اخیر" نیز نویسنده سعی دارد با نگاهی تازه به فعالیت شرکت های تعاونی طی دهه های اخیر و دلایل موفقیت آنها در چهار بازار بزرگ جهانی بنگرد. او در این مقاله به مقایسه بین یک شرکت بیمه تعاونی و یک

شرکت بیمه سهامی از لحاظ تضاد بین سهامداران، بیمه گذاران و مدیران، معافیت مالیاتی و حمایت سازمان های بین المللی بودن و ... می پردازد. (Peykarjoo, ۲۰۰۱)

- طرح پژوهشی "مطالعه مبانی نظری و ساختار مدیریتی بیمه های تعاونی" که به بررسی و تحلیل ساختار مدیریتی بیمه های تعاونی پرداخته شده است؛ پس از تحلیل ضرورت توسعه این نوع از بیمه های تجاری، الگوهای موجود و تجربیات کشورهای مختلف تحلیل شده و در نهایت الگوی تجاری ایجاد بیمه های تعاونی در کشور پیشنهاد و ارائه شده است. (Abdul Maliki, ۲۰۱۳)

در میان پژوهش های لاتین نیز، پژوهش مستقلی در این زمینه صورت نگرفته و مرتبط ترین پژوهش های یافت شده در این زمینه عبارتند از: Van Hull, K (۲۰۱۶). در گزارش منتشره توسط ICMIF، با عنوان "راهنمای عملی برای درک بیمه متقابل" یک نمای کلی از چستی بیمه متقابل و ارتباط آن در دنیای بیمه امروز را با توصیفی واضح و جامع از ساختار، حاکمیت و هدف شرکت های متقابل، برای استفاده ناظران و قانون گذاران شرکت های بیمه ارائه کرده است، تا باعث ایجاد همسویی قوی تری بین اهداف نظارت و اعمال متناسب قوانین و استانداردها از لحاظ ماهوی و شکلی برای شرکت های متقابل شود.

- (Re, Swiss, ۲۰۱۶). در گزارشی با عنوان "بیمه متقابل در قرن بیست و یکم: بازگشت به آینده؟" ضمن معرفی بیمه متقابل به بررسی تاریخچه، نحوه عملکرد، میزان سهم حق بیمه متقابل در جهان، استراتژی های سرمایه و ... در مورد این نوع نظام بیمه ای پرداخته است
- (Gönülal, ۲۰۱۳). در کتاب "رویکردهای جایگزین بیمه تکافل و متقابل برای مدیریت ریسک" که شامل ۱۳ فصل است؛ در ۴ فصل اول به مباحث مرتبط با بیمه های متقابل از قبیل ساختار و معرفی مدل های اولیه و در فصل ۵ به مطالعه بیمه های هیبریدی پرداخته و در فصل های بعدی (۶ الی ۱۳) به مسائل مرتبط با بیمه های تکافل از قبیل سرمایه گذاری، چالش ها، نظارت، میکروتکافل، تکافل اتکابی و ... پرداخته است؛ اما علیرغم بیان مباحث مهمی از این دو نظام بیمه ای، به مقایسه ای میان آن ها نپرداخته است.

(Anyomi, ۲۰۲۳). در مقاله "کارایی: شرکت های بیمه متقابل در مقابل بیمه های سهامی" به بررسی و مقایسه اشکال سازمانی بین اشکال سازمانی بیمه های متقابل و بیمه های سهامی پرداخته است و با روش تجزیه و تحلیل پوششی داده های اندازه گیری مبتنی بر (MSBM-DEA) در بیمه های اموال و مسئولیت ایالات متحده نشان داده است که بیمه گذاران متقابل از نظر اعتبار و کارایی سرمایه گذاری از بیمه گذاران بیمه های سهامی بهتر عمل می کنند.

(Barekat, ۲۰۲۴). در مقاله "ارزیابی قابلیت اجرای ساختار شرکت متقابل در بیمه تکافل در عربستان سعودی: مطالعه تطبیقی با ایالات متحده". ضمن بررسی امکان سنجی و تحلیل کاربردی بودن ساختار شرکت متقابل، در چارچوب منحصر به فرد بیمه تکافل در عربستان سعودی، مزایا و چالش های احتمالی ساختار شرکت متقابل را در یک شرکت بیمه تکافل که به طور سنتی از ساختار سهامی استفاده می کند را ارزیابی می کند. نویسنده به مطالعه تطبیقی با روش تحقیق کیفی. یک چارچوب مقایسه ای برای ارزیابی حاکمیت، مدیریت ریسک، ثبات مالی و رضایت مشتری ایجاد کرده است. نتایج تحقیق نشان می دهند که ساختار سهام موجود در بیمه تکافل عربستان سعودی برتری بیشتری نسبت به ساختار شرکت متقابل رایج در ایالات متحده دارد. این یافته ها، بر مزایای ساختار سهام موجود در بیمه تکافل و زمینه های ثبات مالی، مدیریت ریسک مؤثر، همسویی با الزامات فرهنگی و نظارتی، رضایت مشتری و سازگاری بازار تأکید می کند.

(Mediawati, ۲۰۲۳). در مقاله ای با عنوان "ماهیت بیمه متقابل و حمایت قانونی از بیمه گذاران: درسی از اندونزی" ضمن بیان اشکال قانونی سازمان های بیمه ای در اندونزی به صورت شرکت های با مسئولیت محدود، متقابل و سهامی؛ به بررسی تطبیقی برخی از شرکت های بیمه متقابل در کشورهای اروپا، ایتالیا، اسپانیا، آمریکا، آفریقا و اندونزی پرداخته و سپس به بررسی ماهیت بیمه های متقابل در اندونزی از سه دیدگاه معرفت شناسی، ارزش شناسی و هستی شناسی پرداخته است. طبق یافته های نویسنده شرکت های بیمه متقابل از جنبه معرفتی بر اساس دموکراسی اقتصادی شناخته شده و غیر انتفاعی هستند و برای محافظت از اعضای خود سازماندهی می شوند. از بعد ارزش شناسی برای رفاه اعضای خود و از جنبه هستی شناسی، به عنوان یک تربیون برای اقتصاد مردمی که بر اساس اصول خویشاوندی، همکاری و با روحیه همکاری متقابل شکل گرفته است؛ تحقق می یابد.

➤ مبانی نظری پژوهش

نظام بیمه ای متقابل

شاید بتوان گفت که بیمه متقابل، تاریخی به قدمت تاریخ بشر دارد؛ زیرا نمونه های زیادی از بیمه های متقابل در قالب اتحادیه و انجمن های صنفی در جوامع مختلف بشری وجود داشته است؛ به طور مثال، در زمان رومیان، برخی از جوامع، چیزی مانند بیمه متقابل را به صورت انجمن های تدفین از اعضای از بردگان و انسان های آزاد اجرا می کردند. در دوران قرون وسطی نیز، در فلاندرز، انجمن های بیمه متقابل در برابر آتش سوزی، غرق شدن کشتی، تلف دام، و ... مرسوم بوده است (Re, Swiss, ۲۰۱۶)؛ اما در مورد تاریخ پیدایش بیمه متقابل به مفهوم امروزی، در میان صاحب نظران اختلاف نظر وجود دارد. مانز (Manes) آن را به قرون پانزده و شانزده میلادی و گیرک (Gierke) به قرن هیجدهم میلادی در آلمان برمی گرداند. اما اشمولر (Schmoller) معتقد است که پس از آتش سوزی بزرگ انگلیس در سال ۱۶۶۶ مفهوم شرکت بیمه متقابل و اولین بیمه گر آن با نام «دفتر آتش نشانی» برای بیمه کردن خانه های آجری و اسکلت بندی شده پدیدار شد. (Barou, ۱۹۳۶). در هر حال این نوع از نظام بیمه ای بیشتر در زمینه های فعالیت های

روستایی گسترش یافته است؛ اما تولید کنندگان شهری نیز بیمه‌ی متقابل را برای پوشش خطرهای حرفه‌ای بنگاه‌هایشان مورد استفاده قرار داده‌اند. با پیدایش شکل جدیدی از همبستگی اجتماعی، در طول انقلاب صنعتی در قرن ۱۸ و ۱۹ آغاز قرن بیستم میلادی این بیمه، نه تنها برای حفاظت در برابر خطرهای حرفه‌ای، بلکه در برابر خطرات متوجه جنبه‌های مختلف زندگی مردم و توسط گروه‌های اجتماعی و حرفه‌ای مانند خرده‌فروشان، معلمان و... نیز پذیرفته شد. (Gonulal, ۲۰۱۳)

واژه‌ی "متقابل" (mutual)، در لغت به معنای "مشترک و دو جانبه" است. بنابراین، "بیمه متقابل" (mutual insurance) نیز معنایی نزدیک به همین مفهوم دارد. در اصطلاح نیز، بیمه متقابل، به معنای "اجتماع چند نفر برای تأسیس شرکتی با سرمایه مشترک است؛ تا تعهد کنند که اگر هر یک از آنان دچار خسارتی - اعم از مالی و جانی - شد، از طریق آن شرکت جبران کنند"؛ در واقع این نظام بیمه‌ای، نوعی تأسیس اجتماعی قلمداد می‌گردد که با اجتماع افراد هم شغل یا وابسته به یک شغل از طریق موازین آماری تشکیل می‌شوند (Mohagheghdamad, ۱۹۹۲) و اعضای آن در آن واحد هم بیمه‌گر و هم بیمه‌گذار هستند (Mohagheghdamad, ۱۹۹۲, Mahmoud Salehi, ۲۰۱۰) و قصد آن، فارغ از هر نوع سودجویی که به بهای فقر دیگران فراهم شود؛ کاهش مسئولیت مالی و جانی افراد است و نتیجتاً با تقسیم این بار بین اعضای گروه، فرد خاطی سبکبار می‌شود. (Mohagheghdamad, ۱۹۹۲)

Barou, (۱۹۳۶) اظهار داشته که: "شرکت بیمه متقابل، یک اتحادیه‌ی نامحدود است که توسط بیمه‌شوندگان ایجاد می‌شود. این اعضا به پرداخت سهم‌های دوره‌ای از پیش تعیین شده - و مورد توافق - متعهد می‌شوند و مبالغ جمع‌آوری شده به منظور پوشش زیان‌های محتمل الوقوع اعضا آینده - در محدوده زمانی مورد توافق - هزینه می‌شود".

امروزه، بسیاری از شرکت‌های بیمه متقابل، از بزرگترین شرکت‌های بیمه دنیا هستند. به طور مثال در فرانسه، منشأ تأسیس شرکت بیمه AXA که یکی از بزرگترین شرکت‌های بیمه جهان است به یک شرکت بیمه متقابل کوچک آتش‌سوزی با تعداد انگشت شماری از مردان و زنان نرماندی فرانسه به سال ۱۸۱۷ میلادی باز می‌گردد (AXA.Nd) در ایالات متحده آمریکا نیز، قدیمی‌ترین شرکت بیمه متقابل، شرکت فیلدلفیا است که توسط بنجامین فرانکلین و همسایگانش در سال ۱۷۵۲ م تأسیس شد و هنوز هم در حال فعالیت است. (Gonulal, ۲۰۱۳)

شرکت‌های بیمه متقابل، در آمریکا، شامل بزرگترین شرکت‌های بیمه هستند که حدود ۲۵ درصد از بازار ایالات متحده را تشکیل می‌دهند. این شرکت‌ها، تحت نظر قانون فدرال هستند و متقابل یا غیر متقابل بودن شرکت، توسط قانون تعیین می‌شود (Barou, ۱۹۳۶). بر اساس داده‌های انجمن ملی کمیسیون‌های بیمه (NAIC) در سال ۲۰۲۲، بزرگترین شرکت بیمه عمر آمریکا - شرکت بیمه متقابل نورسوستر کمی بیش از ۷ درصد از سهم بازار بیمه‌های متقابل جهان را در اختیار دارد. (NAIC.Nd)

بدین ترتیب با رشد بیمه‌گرهای متقابل، امروزه شرکت‌های بیمه متقابل تقریباً در همه جای دنیا وجود دارند و انواع مختلفی از بیمه‌ها را ارائه می‌کنند. بیمه "P&I" (Protection and Indemnity) و بیمه "همتا به همتا" یا "P2P" (Peer-to-pee) دو نوع از پوشش ریسک بیمه‌های متقابل هستند که امروزه رونق فراوانی دارند. بیمه‌های متقابل P&I نوعی بیمه متقابل ویژه برای کشتی‌ها و مالکان آنها هستند که خطرات مربوط به مسئولیت‌های قانونی ناشی از عملیات دریایی را پوشش می‌دهند (Bagheri, & Balouchi, ۲۰۲۲). این نوع بیمه به‌طور خاص برای تأمین خطراتی طراحی شده است که نمی‌توانند تحت پوشش بیمه‌های معمولی قرار بگیرند و معمولاً توسط کلوب‌های بیمه متقابل (P&I Clubs) ارائه می‌شوند، که نهادهایی غیرانتفاعی هستند و اعضا و مالکان کشتی‌ها با هم همکاری می‌کنند تا ریسک‌ها و هزینه‌ها را تقسیم کنند. (Bennett, ۲۰۰۷) نخستین کلوب حمایت از مالکان کشتی‌ها، در سال ۱۸۵۵ در انگلستان ایجاد شد (Ghebresilassie, ۲۰۱۲). هدف اصلی تأسیس این انجمن‌های متقابل، ارائه بیمه مناسب برای ادعاهای شخص ثالث علیه صاحبان کشتی است (Ebrahimi, et al., ۲۰۱۷). این باشگاه‌ها، امروزه یکی از مهمترین نوع از شرکت‌های بیمه کشتی هستند که گوناگونی پوشش‌های بیمه‌ای ارائه شده توسط این انجمن‌ها، آن‌ها را به یکی از مهمترین ابزار ایمنی در کشتی‌رانی بین‌المللی و عرصه تجارت بین‌الملل تبدیل کرده است (AndrewW.Baker, ۲۰۱۰)

بیمه‌های همتا به همتا (P2P) نیز، یک مدل جدید و نوآورانه از بیمه‌های متقابل برای مدیریت ریسک‌ها، طبق سازوکار اشتراک ریسک و بر پایه اصل همکاری و اعتماد متقابل هستند؛ که تاریخچه‌ای نسبتاً کوتاه و در عین حال جالب دارند. با ورود استارت‌آپ‌های نوآور در زمینه بیمه و رشد فناوری‌های مربوط به بلاکچین، بیمه‌های P2P به عنوان یک مدل تجاری جذاب در صنعت بیمه مطرح شدند. بدین ترتیب، شرکت‌هایی مانند Socius، Lemonade، و Friendsurance، به بازار وارد شدند و این مدل را به عنوان یک روش جایگزین برای بیمه‌های سنتی معرفی کردند (Benjaafar et al., ۲۰۱۹). در این نوع از بیمه همانند دیگر بیمه‌های متقابل، گروهی از افراد با نیازهای مشابه ریسک‌های خود را جمع‌آوری می‌کنند و برای جبران خسارت‌های احتمالی به یکدیگر پوشش می‌دهند. بسیاری از شرکت‌های بیمه P2P از فناوری‌های نوین، مانند بلاکچین، برای شفاف‌سازی و ثبت اطلاعات استفاده می‌کنند. در این مدل، ادعاهای خسارت معمولاً به‌طور مستقیم و بدون نیاز به مراحل پیچیده و زمان‌بر بررسی می‌شوند؛ که هم به اعضا اطمینان می‌دهد که هزینه‌ها و ادعاها به‌طور عادلانه مدیریت می‌شوند و هم موجب کاهش هزینه‌هاست. انعطاف‌پذیری و پوشش‌های شخصی‌سازی شده در این نوع از بیمه‌های متقابل، علیرغم وجود چالش‌هایی نظیر سازگاری با مقررات دولتی، موجب رونق و محبوبیت روز افزون آن، به ویژه در بین نسل جوان، شده است (Abdikerimova, & Feng, ۲۰۲۲)

"تکافل" دارای مفاهیم عام و خاص است که مفهوم عام آن شئون مختلفی از زندگی اجتماعی را در برمی‌گیرد و مفهوم خاص آن، در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، خانواده و... معنای کاربردی مختص به همان حوزه را دارد. بر این اساس منظور از "تکافل" در نوشته حاضر نیز مفهوم و معنای خاص آن در حوزه بیمه است؛ که تحت عنوان "بیمه تکافل" از آن نام می‌بریم.

"تکافل" کلمه‌ای عربی است که از ریشه «کفل» به معنای «برعهده گرفتن و ضمانت شیء یا نفس» گرفته شده است (Farahidi, ۱۹۸۸) و از نظر لغوی به معنای "اطمینان دادن و تضمین کردن یکدیگر" (Swartz & Coetzer, ۲۰۱۰) و همچنین "ضمانت متقابل افراد نسبت به مخاطرات" آمده است. Zare (۲۰۲۰, Beromi, & Kazemi) این واژه در اصطلاح نیز عبارت است از "ضمانت متقابل گروهی از مردم، بر یکدیگر که در مقابل زیان معین توافق نمایند و در منافع نیز مشترک باشند". (Lim, & Carissa, ۲۰۱۰).

(Hassan and Abbas, ۲۰۱۹) بیان کردند که نظام بیمه تکافل یک نظام مالی اسلامی مبتنی بر سازوکار اشتراک ریسک و با اصل توزیع برابر ثروت است. این نوع از بیمه که در اغلب کشورها به عنوان بیمه اسلامی "Islamic Insurance (takaful)" شناخته می‌شود، تضمینی است که به مشارکت‌کننده داده می‌شود (Nugroho et al., ۲۰۲۱; Wahyono & Palupi, ۲۰۲۱) و مفهومی از همکاری متقابل برای تضمین حمایت متقابل اعضا است (Ali, ۲۰۱۶) یعنی طرف مقابل تضمین می‌کند که حق مشارکت دریافتی از مشارکت‌کنندگان را به عنوان غرامت و خسارت به آن‌ها پرداخت کند (Cahyandari, et al, ۲۰۲۳) تکافل به معنای امروزی، پیشینه زیادی ندارد؛ اما ماهیت تکافل بر اساس مسئولیت مشترک در رابطه با دیه، در عرف عرب باستان (نظام عقیده) بوده است که مورد تایید پیامبر (ص) قرار گرفته و اصحاب پیامبر نیز بعداً این عمل را انجام دادند (Shaikh, & Shafiai, ۲۰۱۱). بنابراین فلسفه‌ها و اصول تکافل مبتنی بر اصل همیاری در پرداخت خسارت یا توزیع خطر در اسلام جدید نیست و هر کدام از الگوهای تکافل، به نوعی از دیرباز در برخی از آداب و رسوم میان مسلمانان، قابل مشاهده بوده است. (Billah, ۲۰۰۳) اما نظام تکافل، به عنوان الگویی برای پوشش ریسک، در دوران معاصر، در حدود بیش از چهل سال پیش (در دهه های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰) در پی ایرادات فقهی برخی از فقهای عامه در مورد انتقال ریسک در بیمه‌های متعارف پدید آمد و مشروعیت بیمه، موضوع بحث بسیاری از نشست‌های علمی فقهای اهل سنت قرار گرفت. اولین شورای جهانی در این زمینه، در قاهره، در سال ۱۹۶۰م تشکیل شد که اعضای آن جلسه، به اتفاق آراء، بیمه متعارف را به دلیل مبتنی بودن بر سازوکار انتقال ریسک، شامل سه عنصر غیرشرعی (غرر، ربا و قمار) دانستند و سرانجام آکادمی فقه در سال ۱۹۸۵م، حکمی مبنی بر حرمت و ممنوع بودن بیمه‌های تجاری متعارف اعلام کرد و بیمه مبتنی بر اصول تعاون، رعایت شرع و کمک های خیریه را که مؤید مبانی معاملات اسلامی است را جایگزین آن کرد. (Zulkify, ۲۰۱۱)؛ (Cheikh, ۲۰۱۳) از نظر حقوقی نیز، بسیاری از حقوقدانان مسلمان اتفاق نظر دارند که اسلام در اصل، مفاهیم بیمه را رد نمی‌کند و بیمه بر پایه مفهوم ادغام ضرر و زیان، در تضاد با شریعت نیست و جبران خسارت یک عضو زیان دیده و مسئولیت گروهی، نه تنها مورد تأیید اسلام است؛ بلکه حتی آن را تشویق می‌کند؛ اگرچه مدل‌های بهره‌برداری از تکافل، باید منطبق بر شریعت بوده و عناصر اصلی قرارداد، بر اساس اصول بیمه اعمال شوند (Matsawalli, ۲۰۱۲) بنابراین آنچه مورد حرمت برخی از فقهای اهل سنت قرار گرفته، شبهات فقهی سازوکار انتقال ریسک در بیمه‌های متعارف است نه اصل بیمه؛ که برای رفع این شبهات نیز، سازوکار اشتراک ریسک را در قالب "نظام تکافل" به عنوان جایگزین بیمه‌های متعارف پیشنهاد نمودند. بر این اساس، بسیاری از شرکتهای تکافل در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ در کشورهای گوناگون مسلمان تأسیس شدند و به طور موفق مشغول فعالیت شدند. پتانسیل و آگاهی و تقاضای فزاینده این نظام بیمه‌ای، علاوه بر کشورهای اسلامی، در کشورهای غیر اسلامی نیز فرصتی را برای بیمه‌گران فراهم کرد؛ تا با کمترین هزینه از طریق راه‌اندازی پنجره تکافل در این بازار خاص نفوذ کنند. (Atiquzzafar, ۲۰۱۱) نکته قابل توجه، حکم شورای فتوا در مورد کشورهای غیر اسلامی فاقد نظام تکافل است که خرید بیمه‌نامه از شرکت‌های بیمه متقابل و تعاونی، که آن‌ها نیز بر اساس سازوکار اشتراک ریسک هستند را با این مضمون مجاز دانسته است: «... معروف است که در اکثر کشورهای غیر اسلامی شرکت های بیمه تعاونی و متقابل وجود دارد. شرکت در این خدمات از نظر شرعی ضرری ندارد. بنابراین، برای مسلمانی که در کشوری که چنین شرکت تعاونی بیمه‌ای وجود دارد، قرارداد با شرکت بیمه تجاری حرام است. مسلمانان موظفند در صورت عدم وجود شرکت تکافل در کشور، بیمه نامه قانونی خود را از شرکت تعاونی و بیمه متقابل خریداری کنند». (Gonulal, ۲۰۱۳).

هم اکنون نیز، در دنیا بیش از ۵۰۰ شرکت تکافل و ۴۰ شرکت تکافل اتکایی، در حدود بیش از ۶۰ کشور، محصولات تکافل را در دو حوزه تکافل عمومی و تکافل خانواده ارائه می‌دهند و چندین سازمان اسلامی از قبیل "هیئت خدمات مالی اسلامی" (IFSB) و "حسابداری و سازمان حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی" (IFAA)، دستورالعمل‌ها و نظارت‌هایی را در مورد فعالیت این شرکت‌ها ارائه کرده‌اند. لازم به ذکر است که علی‌رغم رشد و توسعه نظام بیمه تکافلی از زمان توسعه «صنعت مالی اسلامی» و جهانی شدن سریع «بازار سرمایه اسلامی»، فقدان استانداردسازی، معضل اصلی در ترویج «محصولات رقابتی اسلامی» در سراسر جهان است (Hassan, ۲۰۲۰). دلیل این امر نیز، که باعث ایجاد هرج و مرج در میان توسعه یکسان «محصولات رقابتی اسلامی» می‌شود؛ تفاسیر متفاوت از فقه، بر اساس قوانین اسلامی منطبق بر «فقه اسلامی» رایج در آن کشور است؛ (Ali, ۲۰۱۶)؛ زیرا مرحله تفسیر شریعت اسلامی به «فقه» معروف است و مفهوم دیگری در فقه اسلامی به «اجماع» معروف است که اجماع علماء موجب شکل‌گیری قانون است. وجود پنج مکتب شرعی برجسته «جعفری»، «شافعی»، «مالکی»، «حنبلی» و «حنفی» در فقه اسلام که هر مکتبی هم،

دارای علمای برجسته‌ای به نام «مفتیان» {مراجع} است و هر کدام از این «مفتی‌های معروف» {مراجع تقلید} با تخصص در مسائل مالی اسلامی، به عنوان «عضو هیئت شرعی» در نهادهای تکافل فعالیت می‌کنند و روش‌هایی را برای صدور احکام شرعی تحت فرآیندی به نام «اجتهاد» پیش می‌برند (Billah, 2003; Vogel, 2000). بر این اساس می‌توان گفت که وجود مکاتب مختلف در فقه اسلامی و تفاسیر متفاوت فقهای برجسته این مکاتب از تکافل، موجب فتاوی و ایجاد الگوهای مختلف، در نهاد و نظام بیمه‌ای تکافل شده است. این الگوهای عملیاتی تکافل، مشتمل بر برخی از عقود (و ایقاعات) شرعی از قبیل شرکت، وکالت، مضاربه، جعاله، هبه، قرض، وقف، ودیعه و ... هستند که اجتماع چند مورد از این عقود، در یک توافق خاص، موجب می‌شود تا ماهیت قرارداد بیمه تکافل، شکل گیرد. در قانون خدمات مالی اسلامی مالزی و قانون تکافل افغانستان، "نظام تکافل" به ترتیب چنین تعریف شده است: «تکافل، همتای اسلامی بیمه متعارف است و هم در زندگی بصورت تکافل خانواده و هم در اشکال عمومی بصورت تکافل عمومی وجود دارد». (Bank Negara Malaysia, 2012). «تکافل نظامی است مطابق با اصول شریعت اسلامی که مبتنی بر همکاری مشترک بوده و بر اساس آن مشارکت‌کنندگان تکافل توافق می‌نمایند تا به صندوق مشترک، سهم مشارکت تکافل معینی را تأدیه نمایند و در صورت وقوع اتفاقات مشخص، طبق قرارداد، آنها یا افراد ذینفع دیگر، مستحق مفاد مالی یا جبران خسارت شناخته می‌شوند» (Afghanistan Ministry of Finance, 2019).

➤ روش شناسی پژوهش:

این پژوهش از نوع کاربردی بوده و به روش توصیفی-تحلیلی، با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مطالعه اسنادی انجام گرفته است. همانگونه که در مقدمه نیز ذکر شد، یکی از شاخصه‌های دسته‌بندی نظام‌های بیمه‌ای، شاخصه انتقال یا اشتراک ریسک است که بر این اساس نظام‌های بیمه‌ای به دو دسته کلی مبتنی بر سازو کار انتقال ریسک (سهامی یا تملیکی) و مبتنی بر سازو کار اشتراک ریسک (غیر سهامی یا تقابلی) تقسیم می‌شوند. علیرغم اینکه مطالعات و پژوهش‌های مستقلی در زمینه مقایسه کلی این دو نظام بیمه‌ای (سهامی و غیر سهامی) صورت گرفته است؛ اما پژوهش‌های مستقلی در مورد مقایسه الگوهای بیمه‌ای مبتنی بر هریک از این دو نظام بیمه‌ای صورت نگرفته است. به‌طور مثال بیمه‌های تعاونی، متقابل و تکافلی نمونه‌هایی از الگوهای مبتنی بر نظام بیمه‌ای مبتنی بر سازو کار اشتراک ریسک هستند، که مفاهیم این الگوها به دلیل استوار بودن بر اصل تعاون و همکاری متقابل بسیار به هم نزدیک هستند و همین امر موجب خلط مفاهیم و گاهی یکی دانستن این الگوها و به‌کاربردن عناوین آنها به جای یکدیگر می‌شود؛ درحالیکه این الگوها با وجود داشتن شباهت‌هایی در هدف و برخی از مفاهیم، اما از لحاظ ساختار اجرایی متمایز بوده و دارای نقاط افتراق بسیاری می‌باشند. بر این اساس و با توجه به اینکه بحث تکافل از یک‌سو دارای شباهت‌های بسیاری با بیمه‌های متقابل بوده و از سوی دیگر، امروزه مورد توجه بسیاری از کشورها قرار گرفته است؛ در این نوشتار برآنیم که به مقایسه دو نظام بیمه‌ای "متقابل" و "تکافلی" به‌عنوان دو الگوی نظام اشتراک ریسک بپردازیم و با تنقیح و تحلیل مقایسه‌ای این دو نظام بیمه‌ای، گامی مثبت در رفع شبهات منبث از اختلاط مفاهیم و عملکرد و تشخیص جامعه هدف هر یک از این الگوها، برداریم. بنابراین در این قسمت، ضمن بیان ساختار، ویژگی‌ها و نحوه عملکرد این دو الگوی بیمه‌ای مبتنی بر اشتراک ریسک، به مقایسه و تحلیل آنها خواهیم پرداخت.

ساختار و نحوه عملکرد نظام بیمه متقابل

✓ در این نظام بیمه‌ای، سازوکار اشتراک ریسک، جنبه منطقه‌ای و حرفه‌ای دارد؛ یعنی فقط می‌تواند افرادی را که در یک حرفه هستند یا شغل آنها وابسته به آن حرفه است بیمه کنند و ریسک‌های واقع در منطقه و محدوده خود را بیمه کنند (Mahmoud Salehi, 2010)؛
✓ هدف کلی یک شرکت بیمه متقابل، حفظ سرمایه کافی برای رفع نیازهای بیمه‌شدگان و ارائه پوشش بیمه‌ای به اعضاء و بیمه‌شدگان خود به قیمت یا نزدیک به آن است. (Mediawati, et al 2022).

✓ شرکت بیمه متقابل مالکیت خصوصی ندارند و متعلق به گروه‌های مختلفی از سهامداران یعنی همان بیمه‌گذاران است. در واقع بیمه‌گری است که بیمه دسته جمعی را به اعضاء خود ارائه می‌کند. هیچ سهامدار خارجی ندارد و تحت مالکیت و کنترل اعضاء آن است. هدف این سیستم سود نیست، بلکه حفظ اصل "ما مشترکاً ریسک را تحمل می‌کنیم" و ارائه پوشش بیمه‌ای برای اعضاء و بیمه‌شدگان است و به اعضاء آن حق انتخاب مدیریت داده می‌شود؛ (Archer & Abdel Karim, 2007). بر این اساس در بیمه‌های متقابل سهامدار خارجی و مدیر و کارکنان خارج از اعضاء و بیمه‌گذاران وجود ندارد؛ پس سهامداران، همان اعضاء هستند که نقش بیمه‌گر و بیمه‌گذار را با هم دارند. بر این اساس به عنوان سهامدار، در سود و زیان شرکت سهیم هستند و به عنوان بیمه‌گذار در صورت وقوع خسارت غرامت دریافت می‌کنند. در مورد شخصیت حقوقی شرکت هم می‌توان گفت که این شرکت‌ها بر اساس قانون تجارت کشور خود می‌توانند در قالب شرکت‌های تجاری مانند شرکت بیمه تضامنی تشکیل شده و شخصیت حقوقی داشته باشند. بر این اساس ریسک به شرکت منتقل نمی‌شود بلکه بین بیمه‌گذاران که شرکت را تشکیل داده و عضو و سهامدار شرکت هستند به اشتراک گذاشته می‌شود. قرارداد نیز بسته به نوع و قالب شرکت می‌تواند قرارداد تضامنی یا مشارکت باشد.

✓ این شرکت‌ها، اغلب برای رفع نیازهای تکمیل نشده یا منحصر به فرد تشکیل می‌شوند و اندازه آنها از ارائه‌دهندگان کوچک محلی گرفته تا بیمه‌گران ملی و بین‌المللی متغیر است؛ (Anyomi, 2022).

منبع اصلی درآمد این شرکت‌ها، حق بیمه‌ای است که بیمه‌گذاران برای پوشش پرداخت می‌کنند. (Peykarjoo, 2001)

✓ شرکت‌های بیمه متقابل مانند سایر شرکت های بیمه، برای تأمین تقاضای جریان نقدی بیمه‌گذاران خود سرمایه‌گذاری می‌کنند؛ اما چون سهامی نیستند، نمی‌توانند در بورس اوراق بهادار معامله شوند و اگر بخواهند سهامی شوند، باید «غیر متقابل» شوند. غیرمتقابل سازی فرآیندی است که طی آن یک بیمه گر متقابل به یک شرکت سهامی تبدیل می‌شود. در این فرآیند، بیمه گذاری که قبلاً سهامدار شرکت نبوده می‌تواند سهامدار شرکت باشد. نرخ غیرمتقابل سازی در چند دهه گذشته، به ویژه پس از اینکه قوانین مربوط به دهه ۱۹۹۰ برخی از موانع بین شرکت های بیمه و بانک ها را از بین برد، رو به افزایش یافته و چندین شرکت بیمه متقابل در سوئد و سایر کشورها، به شرکت های سهامی تبدیل شده‌اند.

✓ اعضای شرکت، به ارزش های اخلاقی، صداقت، آزادی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و دگرخواهی باور دارند. (Mediawati, et al ۲۰۲۳)

✓ افراد شرکت کننده، متقابلاً یکدیگر را بیمه می‌کنند و هر کدام از اعضای بیمه با حق بیمه متغیری بیمه می‌شوند. (Mahmoud Salehi, ۲۰۱۰)؛
✓ در این شرکت‌ها، با دریافت حق بیمه ناچیزی از اعضا، در صورت تحقق خطری که بر عهده گرفته‌اند، زیان وارده به عضو خود را جبران می‌کنند. (Mohagheghdamad, ۱۹۹۲).

✓ مدیران، واسطه‌ها و اعضا هیچ‌کدام کارمزدی بابت خدمات ارائه شده دریافت نمی‌نمایند (Mahmoud Salehi, ۲۰۱۰)

✓ در بیمه متقابل، هر عضو بر اساس حجم شرکت و میزان مشارکت در بیمه از سود و زیان بهره‌مند می‌شود. (Sugden, ۲۰۲۴)

✓ در این نظام بیمه‌ای، ذخایر محاسبه شده بر اساس مبانی اکچوئرال جمع‌آوری نمی‌شود و خسارات از پیش برآورد نمی‌شود بلکه زمانی که خسارات حاصل شد به تأمین و جبران جمعی آن اقدام می‌شود. بنابراین درآمد حاصل از فعالیت بیمه‌گری، برای پوشش هزینه‌های عملیات و پرداخت خسارات مصرف می‌شود و در صورت وجود مازاد در پایان هر سال یا پایان یک دوره‌ی ثابت نیز، این مازاد به طور متناسب یا به تریبی که در اساسنامه یا قرارداد آمده، بین اعضا، به عنوان پرداخت فوق‌العاده یا پاداش تقسیم می‌شود؛ که می‌تواند در قالب پرداخت نقدی یا به صورت اعتباری باشد که منجر به معافیت‌هایی در حق بیمه قابل پرداخت در دوره‌های بعد خواهد بود. بعضی از این شرکت‌ها نیز، بخشی از مازاد را به شکل ذخایر برای موارد ضروری نگهداری می‌کنند (Gönülal, ۲۰۱۳).

✓ در صورت افزایش هزینه‌ها نسبت به حق بیمه‌های جمع‌آوری شده و ایجاد کسری در شرکت نیز، با فراخوان مجدد بیمه‌گذاران، میزان کسری، بین بیمه‌گذاران بیمه متقابل سرشکن می‌گردد. (Sugden, ۲۰۲۴)

✓ این مؤسسات، حق قبول بیمه اتکایی را ندارند اما می‌توانند برای قبول بیمه‌های اتکایی از تجمع خودشان، اتحادیه‌های مالی به این منظور تشکیل دهند (Mahmoud Salehi, ۲۰۱۰)

✓ سرمایه‌هایی که اعضا به شرکت می‌آورند متعلق به خود آنهاست و حق مالکیت آنها معتبر است اما پس از مخلوط شدن با سرمایه سایر اعضا، سرمایه کل ملک مشاع همه اعضا است و لذا هرگونه تصرف در اموال شرکت، بدون اجازه همه شرکا جایز نیست (tohidinia & Ghanbari, ۲۰۱۸)

✓ نظارت بر عملکرد شرکت، به صورت مردمی و از طریق خود اعضا صورت می‌گیرد (tohidinia & Ghanbari, ۲۰۱۸).

✓ برخی از شرکت‌ها چندین پوشش ریسک از جمله اموال و مسئولیت، عمر و سلامت ارائه می‌دهند، در حالی که برخی دیگر بر بازارهای تخصصی تمرکز می‌کنند. (Mediawati, et al ۲۰۲۳)

✓ بیمه متقابل نه تنها به صورت خصوصی، بلکه به صورت دولتی نیز توسعه یافته است.

✓ در بسیاری از کشورها، بیمه متقابل در فضای بیمه اجتماعی تعریف می‌شود. (Sugden, ۲۰۲۴)

مزایا و معایب بیمه های متقابل

✓ با توجه به اینکه بیمه‌های متقابل، معمولاً جنبه منطقه‌ای، حرفه‌ای یا صنفی دارند؛ اعضا ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر و با کادر اجرایی خواهند داشت؛ لذا دریافت اطلاعات صحیح، تشخیص ریسک‌ها و میزان خسارات وارده به نسبت ساده تر و سریعتر می‌شود و این امر موجب بالا رفتن سرعت ارائه خدمات، کارآمد شدن عملکرد و کاهش خسارت پرداختی شرکت خواهد شد. (tohidinia & Ghanbari, ۲۰۱۸).

✓ دقت و مراقبت بیمه شونده‌گان و اجتناب آنان از خطر، صرفه جویی و انجام مقدار قابل قبولی فعالیت بلاعوض، کم بودن میزان حقوق‌های پرداختی، حداقل بودن حق کمیسیون‌ها، ناچیز بودن هزینه خدمات، تبلیغات و... موجب پایین آمدن هزینه‌های عملیاتی این نظام بیمه‌ای است (tohidinia & Ghanbari, ۲۰۱۸).

✓ یکی بودن بیمه گذار و بیمه گر نیز، سبب کاهش هزینه‌های واسطه‌گری و قیمت عادلانه بیمه می‌شود. (Barou, ۱۹۳۶)

✓ در شرکت بیمه متقابل، چون بیمه‌شوندگان خودشان شرکت بیمه را تشکیل می‌دهند، روح برادری و همکاری متقابل بین اعضا و همچنین میزان سرمایه اجتماعی و اعتماد اعضا به یکدیگر در سطح بالایی قرار گرفته و اعضا، خود را در مقابل شکست یا موفقیت شرکت مسئول می‌دانند. این مشخصه، بخش اعظمی از اثرات ناشی از اطلاعات نامتقارن و نهایتاً ایجاد پدیده انتخاب معکوس و مخاطرات اخلاقی یا کژمنشی را کاهش می‌دهد. (tohidinia & Ghanbari, ۲۰۱۸).

✓ با توجه به ماهیت کسب و کار این شرکت‌ها، توانایی آن‌ها برای تنوع بخشیدن به منابع درآمد محدود است. (Barou, ۱۹۳۶).

✓ برای خرید یک شرکت بیمه متقابل، شرکت مورد نظر عموماً باید قبل از اکتساب، از مشارکت خارج شود یا با یک شرکت بیمه متقابل دیگر ادغام شود اما ممکن است توسط شرکت های سهامی فرعی یک شرکت هلدینگ متقابل نیز خریداری شوند؛ زیرا شرکت‌های بزرگ می‌توانند یک

شرکت بیمه متقابل را به‌عنوان شکلی از خودبیمه‌سازی یا با ترکیب بخش‌ها با بودجه‌های جداگانه یا با همکاری با سایر شرکت‌های مشابه تشکیل دهند. به‌عنوان مثال، گروهی از پزشکان ممکن است تصمیم بگیرند که با جمع‌آوری وجه برای پوشش انواع خطرات مشابه، پوشش بیمه بهتر و حق بیمه کمتری دریافت کنند. (Barou, ۱۹۳۶)

✓ شرکت‌های بیمه متقابل چون در بورس اوراق بهادار معامله نمی‌شوند و مانند یک صندوق مشترک معمولی در پرتفوی سرمایه‌گذاری می‌کنند، بنابراین استراتژی سرمایه‌گذاری آنها، از فشار دستیابی به اهداف سود کوتاه مدت جلوگیری می‌کند و می‌تواند به بهترین نحو برای اعضای خود با هدف منافع بلند مدت عمل کند. در نتیجه، آنها در دارایی‌های ایمن‌تر و کم‌بازده سرمایه‌گذاری می‌کنند. با این حال، از آنجایی که آنها به صورت عمومی معامله نمی‌شوند، تعیین اینکه یک شرکت بیمه متقابل تا چه حد توان مالی دارد یا اینکه چگونه سود سهامی را که برای اعضای خود ارسال می‌کند، محاسبه می‌کند، برای بیمه‌گذاران دشوارتر است. (tohidinia & Ghanbari, ۲۰۱۸)

✓ با غیرمتقابل سازی و تبدیل بیمه گر متقابل به یک شرکت سهامی، شرکت از انعطاف‌پذیری و دسترسی بیشتری به سرمایه برخوردار می‌شود که به آنها امکان می‌دهد با سرعت بیشتری رشد کنند زیرا شرکت‌های بیمه سهامی می‌توانند سرمایه خود را با توزیع سهام افزایش دهند، در حالی که شرکت‌های بیمه متقابل می‌توانند سرمایه خود را تنها با استقراض پول از بیمه‌گذاران یا افزایش نرخ‌ها افزایش دهند. (Mediawati, et al ۲۰۲۲)

✓ به علت ذینفع بودن تمامی اعضاء در بیمه‌های متقابل، هزینه‌های اجتماعی (هزینه فعالیت یا تولیدی که جامعه به طور کلی متحمل آن میشود و نشان دهنده ضرری است که شخص یا مجموعه ای ایجاد میکند بدون آن که نتایج آن را بر دیگران مورد توجه و ملاحظه قرار دهد) نیز کمتر است. (Sugden, ۲۰۲۴)

✓ در یک شرکت بیمه متقابل، هر گونه سود حاصل از حق بیمه و سرمایه‌گذاری یا دوباره در شرکت سرمایه‌گذاری می‌شود یا از طریق پرداخت سود سهام یا کاهش حق بیمه بین اعضای آن توزیع می‌شود. براین اساس شرکت‌های بیمه متقابل اغلب هزینه‌های کمتری دارند و قیمت رقابتی‌تری نسبت به هم‌تایان بیمه سهامی خود ارائه می‌دهند. عدم حضور سهامداران نیز به این شرکت‌ها اجازه می‌دهد تا سود خود را مجدداً در تجارت سرمایه‌گذاری کنند، حق بیمه‌ها را کاهش دهند و سود سهام را تقسیم کنند که در نهایت به نفع بیمه‌گذاران است. (Rahman, et al., ۲۰۲۴)

✓ طبق نظر برخی از صاحب‌نظران، در بیمه‌های متقابل، بیمه‌گذاران جایگزین سهامداران می‌شوند؛ بنابراین منافع وابسته به مالکیت وجود دارد، اما گروهی دیگر، بر خلاف آن‌ها معتقدند که در شرکت‌های بیمه متقابل، هیچ سهم سرمایه‌ای و سهامداری وجود ندارد، بنابراین تضاد منافع مالکانه را از ویژگی‌ها و مزایای این نوع از نظام بیمه‌ای می‌دانند (Barou, ۱۹۳۶).

ساختار و نحوه عملکرد نظام بیمه تکافلی

✓ نظام بیمه تکافل نیز مانند نظام بیمه متقابل بر اساس سازوکار اشتراک ریسک و بر اساس لزوم اصول همکاری (تعاون)، با استناد به آیه ۲ سوره مبارکه المائده (تعاونوا علی البر و التقوی....) و صدقه (تبرّع) است (Nazarov & Dhiraj, ۲۰۱۹)

✓ نظام بیمه تکافل مستلزم رعایت اخلاق و موازین اسلامی است و به‌عنوان شاخه‌ای از اصول عدالت و سهیم شدن در، بار مسئولیت یکدیگر، بر ارزشهای خودیاری، دموکراسی، برابری، انصاف و اتحاد استوار است (Alam & Hidayati, ۲۰۲۰)

✓ این نظام بیمه‌ای، متضمن سه عنصر و مشخصه اصلی سرمایه، مسئولیت و نفع مشترک است. (Dahnoun & Alqudwa, ۲۰۱۸)

✓ هدف اصلی در این نظام، ایجاد امنیت و حفاظت از طریق همکاری مشارکت‌کنندگان برای مقابله با خطراتی است که متوجه هر یک از آنها می‌شود. (ABD NASIR, & HASAN, ۲۰۲۳)

✓ این نظام بیمه‌ای، انواع مختلفی از ریسک‌ها را تحت مدیریت یک شرکت تخصصی و پایبند به موازین و اصول شرعی پوشش می‌دهد؛ بنابراین یکی از اصول اساسی حاکم بر بیمه تکافلی انجام فعالیت تحت نظارت کمیته یا هیئت شرعی است. این کمیته، کلیه اقدامات شرکت را جهت عدم مغایرت با احکام شرعی بررسی می‌کند و تصمیمات آن برای شرکت تکافلی لازم الاجراست. (Wahab, & Hassan ۲۰۲۳)

✓ از نظر شکلی در بیمه تکافلی، هر مشارکت‌کننده، همزمان دارای دو ظرفیت بیمه‌گذاری و بیمه‌گری است و وظیفه شرکت تکافل (اپراتور تکافل) مدیریت فرآیند بیمه، صندوق‌های بیمه و سرمایه‌گذاری‌ها و تبادل به شیوه‌ای مطابق با احکام شریعت اسلامی است (Barekat, ۲۰۲۴)

✓ مشترکان (دارندگان بیمه‌نامه) حق بیمه خود را به صندوقی (صندوق تکافل) که توسط شرکت تکافل مدیریت و اداره می‌شود؛ اهداء می‌کنند. غرامت هر مشارکت‌کننده خسارت دیده نیز از همین صندوق پرداخت می‌شود. شرکت تکافل که صندوق را مدیریت می‌کند معمولاً یک شرکت سهامی است که مسئولیت مدیریت عملیات تکافل و همچنین سرمایه‌گذاری دارایی‌های صندوق در مقابل کارمزد را برعهده دارد. بنابراین ریسک در تکافل از طریق پرداخت سهم ایجاد شده به شرکت تکافل منتقل نمی‌شود و شرکت تکافل، مسئول و جوابگوی ریسک نبوده و ریسک در میان شرکت‌کنندگان با خطر مشترک توزیع می‌شود (Gönülal, ۲۰۱۳).

✓ شرکت‌های بیمه تکافلی اغلب سهامی هستند؛ لذا شرکت تکافل باید از طریق اختصاص حساب‌های جداگانه، بین پول مشارکت‌کنندگان و پول سهامداران تمایز قائل شود و برای اضافه کردن بازده سرمایه‌گذاری برای هر یک از طرفین به ارزش اصلی آن. مطابق با اصل تکافل تلاش کند.

✓ شرکت بیمه تکافل، پس از کسر سهمی از مازاد بیمه برای هزینه های اداری لازم و کسر هزینه های تولید، غرامت، تخصیص و ذخایر، مانده مازاد را بین مشارکت کنندگان توزیع می کند. درصدهای توزیع مازاد بیمه، بین مشارکت کنندگان یا مشارکت کنندگان و سهامداران از بازاری به بازار دیگر و بر اساس آنچه در اساسنامه هر شرکت مقرر شده است متفاوت است (Lone and Ahmad, ۲۰۱۷).

✓ در مواردی که وجوه کافی برای پرداخت خسارت در صندوق تکافل وجود نداشته باشد، صندوق سهامداران، ملزم به ارائه وام قرض الحسنه به صندوق مشارکت کنندگان می باشد. این وام باید تحت قوانین شرعی (بدون بهره) اعطاء شده و بدون توجه به مدت آن باید بازپرداخت شود (Gönülal, ۲۰۱۳).

✓ شرکت های تکافل با رعایت «قوانین شرعی» قراردادهای بیمه اتکایی را از شرکت های «اتکایی تکافل» یا شرکت های «اتکایی بیمه متعارف» دریافت می کنند. (Sallemi, & Zouari, ۲۰۲۴). در (۲۰۱۸)، الهی، در مورد تکافل اتکایی مالزی چنین نوشته است: «شرکت های تکافل با در نظر گرفتن اهداف مصوب تکافل باید خود را توسط شرکت های اتکایی بیمه کنند که البته این وجوه بیمه در شرکت های تکافل یا بیمه اتکایی بر اساس قانون قدیم تکافل مالزی زمانی بر عهده این شرکت ها مستقر می شد که مدیر کل تکافل به صورت کتبی این تکلیف را به آن ها ابلاغ می کرد. کسانی که بعد از ابلاغ این دستور از آن سر باز می زدند بر اساس ماده ۲۳ قانون تکافل مالزی مجرم شناخته می شدند؛ اما در قانون جدید خدمات مالی اسلامی، هیچ تفاوتی به جزئیات احصایی در این قانون میان شرکت تکافل اتکایی و شرکت های تکافل غیر اتکایی وجود ندارد. این مقرر در ماده ۲ بیان شده است؛ بنابراین، عملیات تکافل شامل عملیات تکافل اتکایی نیز می شود. تنها تفاوت شرکت های تکافل با شرکت های تکافل اتکایی در انجام هم زمان تکافل خانواده و عمومی و نوع شرکت در اخذ مجوز تکافل است. در ماده ۲۲ قانون تکافل پاکستان نیز در مورد تکافل اتکایی چنین آمده است: "یک اپراتور تکافل باید ترتیباتی منطبق با اصول تکافل صحیح، برای اتکایی و بازپرداخت تعهدات در رابطه با خطراتی که اپراتور در جریان انجام کسب و کار تکافل متعهد شده یا باید متعهد شود، داشته باشد. در صورتی که محدودیت ارائه شده توسط یک شرکت تکافل اتکایی در راستای حمایت از استراتژی کسب و کار اپراتور تکافل امکان پذیر نباشد، اپراتور تکافل تحت نظر مشاور شرعی، می تواند اجازه انعقاد قراردادهای تکافل اتکایی و بیمه اتکایی با شرکت های بیمه اتکایی متعارف را تا زمان در دسترس بودن تمهیدات مناسب تکافل اتکایی داشته باشد. (Securities and Exchange Commission of Pakistan Islamabad, ۲۰۱۲). طبق ماده ۹۲ قانون تکافل افغانستان نیز شرکت تکافل مکلف است تکافل اتکایی را از شرکت تکافل اتکائی داخلی یا خارجی طبق تأیید اداره تکافل تنظیم نماید. (Afghanistan Ministry of Finance, ۲۰۱۹)

✓ شرکت های تکافل مجاز به سرمایه گذاری در معاملات غیر شرعی نبوده و تنها باید در ابزارهای مالی اسلامی مجاز و بدون ربا سرمایه گذاری کنند. (Wahab & Hassan, ۲۰۲۳).

مزایا و معایب بیمه های تکافلی

✓ ساختار اخلاقی تکافل، موجب پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه های خاص و حمایت از اقشار محروم جامعه در راستای تحقق عدالت اجتماعی است. (Aysan et al., ۲۰۱۵).

✓ بر اساس این انسانیت مشترک، محصولات تکافل شانس پذیرش از سوی مسلمانان و غیر مسلمانان را با وجود تفاوت های مذهبی و فرهنگی آشکار دارند. (Swartz & Coetzer, ۲۰۱۰).

✓ وجود عنصر تبرع (کمک های داوطلبانه) در بیمه های تکافل، موجب کاهش یا از بین رفتن شبهات فقهی "غرر" (عدم قطعیت) و "میسر" (قمار) مطرح شده از سوی برخی فقهاء در مورد بیمه های متعارف می شود. (Hassan, ۲۰۲۰).

✓ عملیات تکافل از شفافیت مالی برخوردار بوده و تکافل شوندهگان در مازاد پذیرنده نویسی و سود سرمایه گذاری تکافل نیز سهیم هستند (Lone & Bhat, ۲۰۱۸).

✓ همبستگی و ضمانت مشترک، اعتماد به نفس و خودکفایی برای رفاه جامعه، کمک به نیازمندان و تحمل کردن بار سختی رنج و مشکل یکدیگر، انطباق سرمایه گذاری ها و محصولات با شریعت اسلام و... از دیگر مزایای بیمه های تکافلی است. (ABD NASIR, & HASAN, ۲۰۲۳).

✓ عملکرد صندوق های تکافل در برخی از کشورها از جمله مالزی در طول "بحران مالی ۲۰۰۸-۲۰۱۳" نشان دادند که عملکرد شرکت های تکافلی به هنگام بحران بهتر از دیگر بیمه ها است. (Ebrahim, et al., ۲۰۱۶)

مقایسه و تحلیل دو نظام بیمه متقابل و تکافل

با توجه به آنچه که در مورد ساختار و نحوه عملکرد و ویژگی ها و مزایا و معایب بیمه های متقابل و تکافلی بیان شد، جهت تسهیل در تحلیل و مقایسه این دو نظام بیمه ای، اهم موارد افتراق و اشتراک و مزایا و معایب آن ها، به ترتیب در جدول ۱ و جدول ۲ ارائه می شوند.

جدول شماره ۱: موارد افتراق و اشتراک بیمه های متقابل و تکافل

موضوع	بیمه متقابل	بیمه تکافل	مورد
اساس فعالیت شرکت	بر اساس سازوکار اشتراک ریسک و اصل تعاون و همکاری	بر اساس سازوکار اشتراک ریسک و لزوم اصل تعاون (همکاری) و تبرع است.	اصل تعاون: اشتراک اصل تبرع: افتراق
ساختار اخلاقی شرکت	باور اعضای شرکت، به ارزش های اخلاقی، صداقت، آزادی، مسئولیت پذیری اجتماعی و دگرخواهی	استواری بر شاخه های از اصول عدالت و سهیم شدن در مسئولیت یکدیگر، ارزشهای خودیاری، دموکراسی، برابری، انصاف و اتحاد	اشتراک
محدوده فعالیت شرکت	جنبه منطقه ای و حرفه ای دارد	فرا منطقه ای و حرفه ای	افتراق
محدودیت شرعی در فعالیت و سرمایه گذاری	بدون محدودیت	محدود و مقید به فعالیت طبق احکام و موازین شرعی اسلامی و مجاز به سرمایه گذاری در ابزارهای مالی اسلامی مجاز و بدون ربا	افتراق
هدف شرکت	کسب سود متقابل با حفظ سرمایه کافی برای رفع نیازهای تکمیل نشده یا منحصر به فرد بیمه شدگان و ارائه پوشش بیمه ای به اعضا و بیمه شدگان خود به قیمت یا نزدیک به آن	هدف تبرع و تقسیم ریسک برای ایجاد امنیت و حفاظت از طریق همکاری مشارکت کنندگان به منظور مقابله با خطراتی است که متوجه هر یک از آنها می شود؛	افتراق
مالکیت شرکت	هیچ سهامدار خارجی ندارد و تحت مالکیت خصوصی و کنترل اعضای شرکت (بیمه گذاران) است	موسسه ای مسئولیت مدیریت این فرایند تکافلی را بر عهده می گیرد.	افتراق
حق رای برای انتخاب مدیر	دارد	ندارد	افتراق
آزادی و اختیار عمل فردی	زیاد	کم	افتراق
اندازه شرکت ها	اندازه متغیر (از ارائه دهندگان کوچک محلی گرفته تا بیمه گران ملی و بین المللی)	یا به صورت شرکت های مستقل تکافلی یا به صورت پنجره تکافل تحت مدیریت یک شرکت تخصصی و پایبند به موازین و اصول شرعی	افتراق
منبع اصلی درآمد	اغلب، محدود به حق بیمه ای است که بیمه گذاران پرداخت می کنند.	سرمایه گذاری حق مشارکت ها و سهام سهامداران	افتراق
نحوه سرمایه گذاری	عدم امکان معامله در بورس اوراق بهادار و محدود به سرمایه گذاری های بلند مدت با ریسک پایین	سرمایه گذاری های گسترده بدون محدودیت به جز محدودیت شرعی	افتراق
نحوه افزایش سرمایه	تنها با استقراض پول از بیمه گذاران یا افزایش نرخها	افزایش سرمایه خود با توزیع سهام	افتراق
حق بیمه	پرداخت حق بیمه ناچیز و متغیر بدون انجام محاسبات آکچویری ریسک	پرداخت حق اشتراک طبق محاسبات آکچویری ریسک	افتراق
تعداد حسابها یا صندوق های داخلی شرکت	فقط یک حساب یا صندوق، متعلق به بیمه گذاران	دو حساب و دو صندوق جداگانه برای بیمه گذاران و سهامداران شرکت	افتراق
دریافت کارمزد	عدم دریافت کارمزد توسط مدیران، واسطه ها و اعضا یا دریافت پاداش	اِپراتور تکافل که معمولاً یک شرکت سهامی است، مدیریت عملیات تکافل و همچنین سرمایه گذاری دارایی های صندوق در مقابل کارمزد را برعهده دارد که این کارمزد با توجه به نوع الگوی عملیاتی و قرارداد، متغیر است	افتراق
مسئولیت بیمه گر (شرکت)	پرداخت خسارت ها و هزینه ها از صندوق مشترک و در صورت کمبود موجودی صندوق، دریافت مشارکت مازاد از مشارکت کنندگان	پرداخت خسارت ها و هزینه ها از صندوق تکافل و در صورت کمبود موجودی صندوق، اختصاص وام قرض الحسنه به صندوق	افتراق
مسئولیت بیمه گذاران	پرداخت حق اشتراک های اصلی و پرداخت مازاد، در صورت لزوم	پرداخت حق اشتراک	افتراق
مسئولیت ریسک های پذیره نویسی، هزینه، عملیاتی، سرمایه گذاری	مسئولیت همه ریسک ها با بیمه شدگان است	مسئولیت ریسک پذیره نویسی با مشارکت کنندگان، مسئولیت ریسک های هزینه و عملیاتی با سهامداران، مسئولیت ریسک سرمایه گذاری صندوق سهامداران با سهامداران و صندوق تکافل با مشارکت کنندگان است.	افتراق
بهرمندی از سود و زیان شرکت	هر عضو بر اساس حجم شرکت و میزان مشارکت در بیمه از سود و زیان بهره مند می شود.	هر عضو بر اساس حجم شرکت و میزان مشارکت در بیمه از سود و زیان بهره مند می شود.	اشتراک
نحوه محاسبه ذخایر	غیر مبنای آکچوئرال	طبق مبنای آکچوئرال	افتراق
نحوه پرداخت مازاد	به طور متناسب یا به ترتیبی که در اساسنامه یا قرارداد آمده،	درصدهای توزیع مازاد بیمه، بین مشارکت کنندگان یا مشارکت کنندگان و سهامداران از بازاری به بازار دیگر و بر اساس آنچه در اساسنامه و قرارداد هر شرکت مقرر شده است متفاوت است	افتراق
نحوه جبران کسری	با فراخوان مجدد بیمه گذاران، میزان کسری، بین بیمه گذاران سرشکن می گردد	صندوق سهامداران ملزم به ارائه وام قرض الحسنه به صندوق مشارکت کنندگان تحت قوانین شرعی (بدون بهره) و بدون توجه به مدت بازپرداخت، است.	افتراق
نحوه بیمه اتکایی	حق قبول بیمه اتکایی را ندارند اما می توانند برای قبول بیمه های اتکایی از تجمع خودشان، اتحادیه های مالی به این منظور تشکیل دهند	با رعایت «قوانین شرعی» قراردادهای بیمه اتکایی را از شرکت های «اتکایی تکافل» یا شرکت های «اتکایی بیمه متعارف» دریافت می کنند.	افتراق
امکان تصرف در اموال شرکت	سرمایه کل مشاع همه اعضا است و لذا هرگونه تصرف در اموال شرکت، بدون اجازه همه شرکا، جایز نیست	صندوق تکافل مشاع همه اعضا است و بر اساس نوع الگوی تکافل اِپراتر تکافل به عنوان وکیل یا مضارب حق مدیریت و سرمایه گذاری صندوق و تصرف در صندوق تکافل طبق قرارداد را دارد.	افتراق
نظارت بر عملکرد شرکت، نوع شرکت	به صورت مردمی و از طریق خود اعضا صورت می گیرد	تحت نظارت کمیته یا هیئت شرعی	افتراق
شفافیت در عملکرد	غیر سهامی و اگر بخواهند سهامی شوند باید غیر متقابل شوند	اغلب سهامی هستند	افتراق
	زیاد	زیاد	افتراق

موضوع	بیمه متقابل	بیمه تکافل	مورد
انواع شرکت بیمه متقابل از نظر مالکیت	خصوصی - دولتی - اجتماعی	خصوصی	افتراق

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول شماره ۲: ویژگی، مزایا و معایب بیمه‌های متقابل و تکافل

ویژگی‌ها	مزایا و معایب
مبتنی بر سازوکار اشتراک ریسک	مزایا- امکان برقراری عدالت و بهره‌وری همگانی از سود به‌جای بهره‌برداری افرادی خاص
باور اعضای شرکت، به ارزش‌های اخلاقی، صداقت، آزادی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و دگرخواهی	مزایا- بالا رفتن میزان اعتماد اعضاء به یکدیگر، میزان سرمایه اجتماعی - کاهش بخش اعظمی از اثرات ناشی از اطلاعات نامتقارن و نهایتاً ایجاد پدیده انتخاب معکوس و مخاطرات اخلاقی یا کژمنشی
جنبه منطقه‌ای، حرفه‌ای یا صنفی داشتن	مزایا- تأمین خطراتی که نمی‌توانند تحت پوشش بیمه‌های معمولی قرار بگیرند مانند بیمه‌های P&I - ساده و سریعتر شدن دریافت اطلاعات صحیح، تشخیص ریسک‌ها و میزان خسارات وارده و بالا رفتن سرعت ارائه خدمات، کارآمد شدن عملکرد و کاهش خسارت پرداختی شرکت معایب- ایجاد محدودیت در بیمه‌کردن تنها افراد مربوط یا وابسته به آن حرفه
استفاده از فناوری‌های نوین، مانند بلاکچین، برای شفاف‌سازی و ثبت اطلاعات در بیمه‌های متقابل جدید مانند بیمه‌های همتا به همتا (P2P)	مزایا- بررسی ادعاهای خسارت به‌طور مستقیم و بدون نیاز به مراحل پیچیده و زمان‌بر -اطمینان اعضاء از مدیریت عادلانه هزینه‌ها و ادعاها - کاهش هزینه‌ها، انعطاف‌پذیری و ارایه پوشش‌های شخصی‌سازی شده در این نوع از بیمه‌های متقابل - رونق و محبوبیت روز افزون این نوع بیمه‌ها، به ویژه در بین نسل جوان
یکی بودن بیمه‌گذار و بیمه‌گر	مزایا: دینفع بودن تمامی اعضاء، انجام نظارت بر عملکرد و انتخاب مدیر توسط اعضاء، پرداخت مازاد به اعضاء، عدم دریافت کارمزد توسط مدیران، واسطه‌ها و اعضاء، کم بودن میزان حقوق‌های پرداختی، حداقل بودن حق کمیسیون‌ها، ناچیز بودن هزینه خدمات، تبلیغات و...، کاهش هزینه‌های اجتماعی و واسطه‌گری، عادلانه بودن بیمه، دقت و مراقبت بیمه شونده‌گان و اجتناب آنان از خطر و صرفه جویی و انجام مقدار قابل قبولی فعالیت بلاعوض، پایین آمدن هزینه‌های عملیاتی و دریافت حق بیمه کمتر و ناچیز و در نهایت ارائه قیمت رقابتی‌تری نسبت به همتایان بیمه س‌های و جذب بیشتر افراد و توسعه بیمه‌های متقابل
عدم امکان معامله در بورس اوراق بهادار و سرمایه‌گذاری منحصر به صندوق مشترک معمولی در پرتفوی	مزایا: سرمایه‌گذاری در دارایی‌های ایمن‌تر و کم بازده، به دلیل استراتژی سرمایه‌گذاری آنها در جلوگیری از فشار دست‌یابی به اهداف سود کوتاه مدت و عمل با هدف منافع بلند مدت معایب: دشواری تعیین میزان توانایی مالی شرکت و محاسبه سود سهامی برای بیمه‌گذاران (به دلیل اینکه آنها به صورت عمومی معامله نمی‌شوند)
معمولاً غیر سهامی بودن و نبود سهم سرمایه‌ای و سهامداری	مزایا: نبود منافع مالکانه و ایجاد تضاد منافع سهامداران و بیمه‌گذاران معایب: امکان افزایش سرمایه، تنها با استقراض پول یا افزایش نرخ‌ها
غیر متقابل سازی (سهامی کردن شرکت) در صورت لزوم	مزایا: کسب سهام بیمه‌شدگان و برخورداری شرکت از انعطاف‌پذیری و دسترسی بیشتری به سرمایه و امکان رشد با سرعتی بیشتر
منبع اصلی درآمد، حق بیمه پرداختی بیمه‌گذاران	معایب: محدودیت در توانایی تنوع بخشیدن به منابع درآمد
توزیع یا سرمایه‌گذاری مجدد هر گونه سود حاصل از حق بیمه و سرمایه‌گذاری.	مزایا- اغلب هزینه‌های کمتری داشته و قیمت رقابتی‌تری نسبت به همتایان بیمه سهامی خود ارائه می‌دهند.
مبتنی بر اصول تعاون و تبرع، رعایت شرع و کمک‌های خیریه	مزایا - مؤید مبانی معاملات اسلامی و رفع شبهات فقهی برخی از مذاهب ۵ گانه فقه اسلامی
مستلزم رعایت اخلاق و موازین اسلامی و استواری بر ارزش‌های خودیاری، دموکراسی، برابری، انصاف و اتحاد	مزایا- پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص و حمایت از اقشار محروم جامعه در راستای تحقق عدالت اجتماعی - انسانیت مشترک و بالا رفتن شأن پذیرش از سوی مسلمانان و غیر مسلمانان
فقدان استانداردسازی، به‌دلیل تفاسیر متفاوت از فقه، بر اساس قوانین اسلامی منطبق بر «فقه اسلامی» رایج در مذاهب ۵ گانه فقه اسلامی	معایب- معضل اصلی در ترویج و توسعه یکسان «محصولات رقابتی اسلامی» در سراسر جهان و باعث ایجاد هرج و مرج و ایجاد الگوهای مختلف عملیاتی جهت ارایه محصولات تکافلی
انجام فعالیت تحت نظارت کمیته یا هیئت شرعی	مزایا- ایجاد جذابیت و رونق برای مسلمانان معایب- ایجاد محدودیت در فعالیت و سرمایه‌گذاری و حتی واگذاری تکلیبی به شرکت‌های غیر تکافلی
شفافیت در عملکرد	مزایا- مشخص بودن میزان کارمزد و ایجاد اطمینان برای اعضاء از عملکرد شرکت
سهیم بودن مشارکت‌کنندگان در مازاد پذیره نویسی و سود سرمایه‌گذاری تکافل	مزایا- ایجاد جذابیت و ارایه قیمت رقابتی‌تر با دیگر بیمه‌ها

منبع: یافته‌های تحقیق

➤ نتایج بحث

با توجه به یافته‌های تحقیق می‌توان گفت که علیرغم وجود شباهت‌هایی در دو نظام بیمه‌ای مورد مقایسه از قبیل هدف، تسهیم ریسک، تسهیم سود و زبان پذیره‌نویسی و سرمایه‌حق بیمه عادلانه‌تر، عملکرد شفاف، کاهش هزینه‌ها و... اما هر یک از این نظام‌های بیمه‌ای دارای نقاط افتراق و مزایا و معایبی از قبیل وجود محدودیت‌هایی در فعالیت، سرمایه‌گذاری، شرع، نوع پوشش، نحوه پوشش دهی ریسک و... که همه آن‌ها بیانگر این مطلب هستند که با وجود شباهت در سازوکار اشتراک ریسک اما این دو نظام بیمه‌ای هر کدام جامعه هدف خود را دارند که افراد با توجه به نوع

ریسک و اعتقادات یا مزایای خاص هر کدام از این نظام‌ها، الگوی مناسب با هدف و ریسک خود را انتخاب می‌کند و نیاید وجود شباهت مفاهیم موجب خلط معانی و کاربرد این دو نظام بیمه‌ای مستقل با کارکردها و ساختار و ویژگی‌های خاص خود شود.

منابع

۱. Abdikerimova, S., & Feng, R. (۲۰۲۲). Peer-to-peer multi-risk insurance and mutual aid. *European Journal of Operational Research*, 299(۲), ۷۳۵-۷۴۹.
۲. ABD NASIR, A. Y., & HASAN, N. I. H. (۲۰۲۳). PRINCIPLES & PRACTICES OF TAKAFUL
۳. Abdul Maliki Hojjat Allah, Fatemeh Azadbakht, Mohammad Elahi, Hamed Soltani, Mehdi Mohammadi. (۲۰۱۳). Studying the theoretical foundations and management structure of cooperative insurance. IRC.
۴. Afghanistan Ministry of Finance (۲۰۱۹). Afghanistan Takaful Law. In: Ministry of Finance of Afghanistan (ed.). Afghanistan.
۵. Ali, M. (۲۰۱۶), "Takaful models: their evolution and future direction", *Islam and Civilisational Renewal (Renewal)*, Vol. ۷ No. ۴, pp. ۴۵۷-۴۷۳.
۶. AMID, Ali. (۱۹۹۶). Farhang Amid. Amir Kabir. third edition. Tehran. Iran. [In Persian]
۷. Andrew W. Baker, QC and Hatty Sumption (۲۰۱۰). P&I Clubs Law and Practice
۸. Anyomi, S. K. (۲۰۲۳). Efficiency: Mutual vs. Stock PL Insurers. *Finance Research Letters*, ۵۳, ۱۰۳۶۳
۹. Aslan, H. (۲۰۲۳). Contemporary Issues in Takaful Sector and Possible Solutions. *The Islamic Finance Industry*, ۸۱-۹۹.
۱۰. Archer, S., & Abdel Karim, R. A. (۲۰۰۷). Measuring risk for capital adequacy: The issue of profit sharing investment accounts'. In S. Archer & R. A. Abdel Karim (Eds.), *Islamic finance: The regulatory challenge* (Chapter ۶, pp. ۱۲۱-۱۳۱). Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pvt. Ltd.
۱۱. Atiquzzafar Khan. (۲۰۱۱). Takaful: concepts and models, Al-Huda Workshop on Takaful management, Nov ۲
۱۲. AXA. nd. about us [Online]. Available: <https://www.axa.com/en/about-us> [Accessed ۲۰۲۴].
۱۳. Aysan, A., Disli, M., Ng, A. and Ozturk, H. (۲۰۱۵), "Is small the new big? Islamic banking for SMEs in
۱۴. Bagheri, M., & Hosseini Balouchi, M. (۲۰۲۳). Vessel Insurance; Commercial Needs and Contractual Choices or Legal Obligations; Domestic and International Regulations. *Journal Of Researches Energy Law Studies*, ۸(۲), ۲۵۷-۲۷۴. doi: ۱۰.۲۲۰۵۹/jrels.۲۰۲۳.۳۲۶۳۸۶.۴۴۸
۱۵. BANK NEGARA MALAYSIA (۱۹۸۴). Malaysian Takaful Law. In: MALAYSIA, B. N. (ed.). Malaysia.
۱۶. Barakat, A. M. (۲۰۲۴). Assessing the Viability of Implementing Mutual Company Structure in Takaful Insurance within Saudi Arabia: A Comparative Study with the United States. *Manchester Journal of Transnational Islamic Law & Practice*, ۲۰(۲).
۱۷. Barou .N, ۱۹۳۶, "Cooperative Insurance", Great Britain, pp ۸۳-۱۲۳
۱۸. Benjaafar et al., (۲۰۱۹) Benjaafar, S., Kong, G., Li, X., and Courcoubetis, C. (۲۰۱۹). Peer-to-peer product sharing: Implications for ownership, usage, and social welfare in the sharing economy. *Management Science*, ۶۵(۲):۴۷۷-۴۹۳.
۱۹. Bennett , Howard (۲۰۰۷). Law of Marine Insurance .Oxford University Press.
۲۰. Billah, M. (۲۰۰۳), Islamic and Modern Insurance: Principles and Practices, Ilmiah Publishers, Malaysia.
۲۱. Birds, J., Lynch, B., & Paul, S. (۲۰۲۲). *MacGillivray on insurance law*.
۲۲. Cahyandari, R., Kalfin, Sukono, Purwani, S., Ratnasari, D., Herawati, T., & Mahdi, S. (۲۰۲۳). The development of sharia insurance and its future sustainability in risk management: a systematic literature review. *Sustainability*, ۱۵(۱۰), ۸۱۳۰.
۲۳. Cheikh, B. (2013), "Abstract to Islamic insurance Takaful", *Insurance and Risk Management*, Vol. ۸۱ No. ۳, pp. ۲۹۱-۳۰۴. ۴
۲۴. Ebrahimi, S. N., Keshavarz, G., Keshavarz Bahadori, N., & Sharifi, S. (2017). The Role of P & I Clubs in Indemnifying Oil Pollution Damages. *Journal Of Researches Energy Law Studies*, 3(2), 169-192. doi: 10.22059/jrels.2018.251052.179Ebn Fares (1979)
۲۵. Elahi, Mohammad. (۲۰۱۸) Jurisprudential and legal analysis of foundations, nature and effects of Takaful institution (comparative study in Iranian and Malaysian laws). Ph.D. Dissertation, University of Higher Institute of Management and Planning Education and Research. Iran.
۲۶. Farahidi Kh. (1988) *Book Al-Eyn, Qom: Hejrat*.
۲۷. Ghebresilassie, M. H. (۲۰۱۲). The Role of P&I Clubs in Indemnifying Damages with Special Reference to Oil Pollution.
۲۸. Gönülal., S. O. (۲۰۱۳). *Takaful and mutual insurance: Alternative approaches to managing risks. directions in development-finance*. Washington, DC: World Bank. © World Bank
۲۹. Hassan, H. A. (۲۰۲۰). Takaful models: origin, progression and future. *Journal of Islamic Marketing*, 11(۶), ۱۸۰-۱۸۱۹.
۳۰. Hassan, H.A. and Abbas, S.K. (۲۰۱۹), "Factors influencing the investors' intention to adopt Takaful (Islamic insurance) products: a survey of Pakistan", *Journal of Islamic Marketing*, Earlycite.
۳۱. Lim, J., Idris, M. F., & Carissa, Y. (۲۰۱۰). History, progress and future challenge of Islamic insurance (Takaful) in Malaysia. In Proceedings from Oxford business and economics conference program,
۳۲. Lone, F.A. and Ahmad, S. (۲۰۱۷), "Islamic finance: more expectations and less disappointment", *Investment Management and Financial Innovations*, Vol. ۱۴ No. ۱, pp. ۱۳۴-۱۴۱.
۳۳. Lone, F.A. and Bhat, U.R. (۲۰۱۸), "Does the tag 'Islamic' help in customer satisfaction in dual banking sector?", *Journal of Islamic Marketing*, Vol. ۱۰ No. ۱, pp. ۱۳۸-۱۴۹, available at: www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JIMA-11-2017-0084/full/html
۳۴. Mahmoud Salehi, J; (۲۰۱۰), Insurance & Business Culture, IRC
۳۵. Meadows, D. H. (۲۰۰۸). *Thinking in systems: A primer*. chelsea green publishing. <https://motamem.org>
۳۶. Mediawati, N. F., Muis, L. S., & Faizal, M. F. (۲۰۲۳). The Nature of Mutual Insurance and Legal Protection for Policyholders: A Lesson from Indonesia. *Varia Justicia*, xx-xx.
۳۷. Mohagheghdamad, M. (۱۹۹۲). Mutual insurance in the Islamic background (Aqeela and Jarira guarantee) . *The Judiciary Law Journal*, 56(۶), ۳۹-۶۲.
۳۸. Northwestern Mutual Life Insurance Company .<https://www.northwesternmutual.com>
۳۹. Nugroho, M. T., Setiawan, P., & Rahmasari, O. (۲۰۲۱). Student's preferences in the selection of online shopping goods delivery services. *Jurnal Ilmiah Teknik Industri*, ۲۰(۲), ۲۱۰-۲۲۰. <https://doi.org/10.239117/jiti.v20.i2.14728>

٤٠. Peykarjoo, K;(٢٠٠١). Examining the characteristics, capabilities and reasons for the success of cooperative insurance companies in the last decade. *Research Journal of Insurance (Insurance Industry)*, -(٦١), -... .SID. <https://sid.ir/paper/٤٩٥١٠٤/fa> . [In Persian]
٤١. Rahman, M. H., Abdullah, M. F., Osmani, N. M., & Binti Aziz, N. S. Z. (٢٠٢٤). Application of tawun (mutual assistance) in cross-subsidisation of surplus among different takaful operators: an exploratory study in Malaysia. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*.
٤٢. Re, Swiss. (٢٠١٦). Mutual insurance in the ٢١st century: back to the future. *sigma*, ٤, ٤٤
٤٣. Sallemi, N., & Zouari, G. (٢٠٢٤). Effect of external corporate factors on takaful performance. *Asian Journal of Accounting Research*, ٩(٣), ٢١٧-٢٢٨.
٤٤. Securities and Exchange Commission of Pakistan Islamabad, ٢٠١٢, *Takaful Law*, ,Pakistan,
٤٥. Shaikh, S. A., Ismail, A. G., & Shafiai, M. H. M. .(٢٠١١). *ISRA International Journal of Islamic Finance*.
٤٦. Matsawali, Mohd Shril, et al.(٢٠١٢).A study on Takeful and conventional insurance pro ferences . The case of Brunei." *International Journal of Business and Social Science*,٢٢.
٤٧. Sugden, R. (٢٠٢٤). Relational equality, mutual benefit and social insurance. *Oxford Open Economics*, ٣(Supplement_١), i٢٤-i٢٩.
٤٨. Swartz, N. P., & Coetzer, P. (٢٠١٠). Takaful: An Islamic insurance instrument. *Journal of Development and Agricultural Economics*, ٢(١٠), ٣٣٣-٣٣٩.
٤٩. tohidinia, A., & Ghanbari Meman, S. (٢٠١٨). A Comparative Economic Analysis of Cooperative Insurance With Other Types of Insurance and Provide A Combined Pattern Consistent With Shariah. *Islamic Economics Studies Bi-quarterly Journal*, ١٠(٢), ١٧٩-٢٢١. doi: ١٠.٣٠٤٩٧/ies.٢٠١٨,٢٢٣٥
٥٠. Van Hull,K (٢٠١٦).A practical guide to understanding mutual insurance.ICMIF
٥١. Vogel, F. (٢٠٠٠), *Islamic Law and the Legal Systemof Saudi: Studies of Saudi Arabia*, Brill.
٥٢. Wahab, M. Z. H., & Hassan, M. H. A. (٢٠٢٣). CONTEMPORARY CHALLENGES AND PROSPECTS FOR TAKAFUL PRACTICES IN MALAYSIA: AN ANALYSIS OF CURRENT ISSUES.
٥٣. Wahyono, N., & Palupi, I. D. (٢٠٢١). The effect of premium income, claim payment, risk-based capital, investment return, and underwriting result on the profits of insurance companies listed on the Indonesia Stock Exchange for the ٢٠١٥- ٢٠١٨ Period. *Jurnal Riset Akuntansi Dan Keuangan Indonesia*, ٦(٢), ١٤٢-١٥٣.
٥٤. Zare Beromi, M., & Kazemi, F. (٢٠٢٠). Rebellion and its Alternatives in the Holy Quran (Analytical and Root Research on the Thought of Rebellion in Islamic Texts). *Contemporary Literature Studies*, ١٢(٤٦), ٨٣-١٠٨.
٥٥. Zulkifly Abdul Malek, B.A. (٢٠١١). "THE INFLUENCE OF THE EGYPTIAN MUSLIM BROTHERHOOD ON THE MUSLIM YOUTH MOVEMENT OF MALAYSIA (ABIM) , A Thesis submitted to the Faculty of theGraduate School ,Arts and Sciences of Georgetown University, April ٢٦